

יד
מהרי"ץ

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
וארא
טבת ה'תשפ"ב ב'של"ג
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

בעניין המעשה ברבי אלעזר בן ערך (שבת דף קמז:) שקרא בס"ת 'החרש היה לבס' במקום 'החודש הזה לכם', כמה תמיהות על ביאור מהרש"א בעניין זה, וביאור חדש ממרן שליט"א עפ"י הסיפור המובא בספר כסף צרוף, וכן מסיפור המובא בספר קדושת אדם לגבי ס"ת שבביכ"נ מהר"י אבוהב שבעיר צפת.

דברי ספר 'אבות עולם' בביאור המעשה של ר"א בן ערך, ולפי"ז תירוץ לתמיהות הראשונות על דברי מהרש"א דלעיל.

רמז מעניין מהגרי"ח בבן יהודע על מעשה זה, ורמז נוסף ממרן שליט"א עפ"י דברי ספר אבות עולם דלעיל.

תשובה למכתב בעניין תעניות בימי השובבי"ם, ושהתיקון העיקרי הוא בלימוד תורה בעיון וכו'.

המשך לגבי השאלה האם אסתר היתה אשתו של מרדכי או שלא, והאם היתה למרדכי אשה אחרת.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" – 626

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

השיעור מוקדש ע"י מרת ניצה בת יעקב שתחי',
לעילוי נשמת בעלה רבי יוסף בן עובדיה למשפחת בן צור ז"ל,
שהיום – כ"ט בטבת – חל יום היארצייט שלו, תנצב"ה.
ולהצלחתה ולהצלחת ילדיה, שניר יעקב, נעמה, ואפרת – בני יוסף.
וכן להצלחת שירה ומאור – בני ליאור, לרפ"ש ולהתפתחות גופנית בריאה וטובה.
בעבור שהתנדבה למוסדות יד מהרי"ץ.
המקום ברוך הוא ירצה נדבתה, ויברך מעשי ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וימלא
כל משאלות ליבה וליבם וליבכם לטובה ולברכה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש ע"י מרת ניצה בת יעקב שתחי', לעילוי נשמת בעלה רבי יוסף בן עובדיה למשפחת בן צור ז"ל, שהיום – כ"ט בטבת – חל יום היארצייט שלו, תנצב"ה.

ולהצלחתה ולהצלחת ילדיה, שנר יעקב, נעמה, ואפרת – בני יוסף.

וכן להצלחת שירה ומאור – בני ליאור, לרפ"ש ולהתפתחות גופנית בריאה וטובה.

בעבור שהתנדבה למוסדות יד מהר"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתה, ויברך מעשי ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וימלא כל משאלות ליבה וליבם וליבכם לטובה ולברכה, אכ"ר.

בעניין המעשה ברבי אלעזר בן ערך (שבת דף קמז:) שקרא בס"ת 'החרש היה לבס' במקום 'החודש הזה לבס', כמה תמיהות על ביאור מהרש"א בעניין זה, וביאור חדש ממרן שליט"א עפ"י הסיפור המובא בספר כסף צרוף, וכן מסיפור המובא בספר קדושת אדם לגבי ס"ת שבביכ"נ מהר"י אבוהב שבעיר צפת. לרגל ימי השובבי"ם, שאנחנו נמצאים כבר בתחילת השבוע השלישי שלהם, שובבי"ם ת"ת, בפרט בשנה זו שהיא מעוברת שממשיכים גם ת'רומה ת'צוה, צריך לשים לב שלא להפסיד את הקדושה ואת המעלה של הימים הללו.

אלו ימים המסוגלים מצד עצמם, יש בהם גם את כל העניין של שיעבוד מצרים, והדבר קשור לתיקון הנשמות שנפלו מהחטא של אדם הראשון. כפי שנאמר [שמות א', י"ב] וְכַאֲשֶׁר יַעֲנוּ אוֹתוֹ בֶּן יִרְבֵּה וְבֶן יִפְרָץ. דהיינו, מי שזוכה לעשות סיגופים ותעניות, יענו אותו – בן ירבה וכן יפרוץ, הדבר מוסיף לו הרבה שפע טובה וברכה.

בעז"ה בהמשך, נדבר דברים הקשורים לעניין ולנושא, וגם מה שקרוב לזה, קצת דברים הנוגעים להלכות טומאה וטהרה, על קצה המזלג.

*

נתחיל בגמרא במסכת שבת [דף קמ"ז עמוד שני], אמר רבי תלבו, חמרא דפרוגייתא, ומיא דדיומסת, קיפחו עשרת השבטים מישראל. היין שלמקום הנקרא 'פרוגייתא', והמים הטובים מהמרחצאות המיוחדים שלמקום

הנקרא 'דיומסת', גרמו לעשרת השבטים לצאת לתרבות רעה, רח"ל.

וכך מפרש רש"י שם וז"ל, חמרא דפרוגייתא – שם מדינה שיינה משובת. ובד"ה דיומסת – שם נהר שמימיו מלוחים. שמעמלת – מחממת. ומרפא – שהטיט מלוח. זה בריא לגוף. אבל הם שקעו בזה יותר מדאי. שהיו בעלי הנאה ועוסקים בכך, ולא היו עוסקים בתורה, ויצאו לתרבות רעה.

זהו 'מוסר השכל', שתאוות העוה"ז משכחים מן האדם את תפקידו בעולמו, וח"ו איבד את הכל.

כעת הגמרא מביאה דבר מפליא, שאחד מגדולי ישראל נכשל בדבר הזה, זהו רבי אלעזר בן ערך.

רבי אלעזר בן ערך, איקלע להתם – נזדמן לשם, הגיע לפרוגייתא ודיומסת [רש"י] – אימשיך בתרייהו, איעקר תלמודיה. הוא נמשך אחריהם, ושכח את תלמודו.

אָעֶקֶר, קראתי בעי"ן דגושה, דגש חזק. אנחנו תמיד מדגישים זאת, וכיוצא בזאת כי לפי צחות לשוננו, אפשר להדגיש גם את האותיות הגרוניות, אָעֶקֶר, על משקל המלה אָבֶלֶע בארזא', אָקֶבֶע איסורא', וכיו"ב הרבה. לא מפריע לנו שזאת אות גרונית, אפשר לנו להדגיש אותה. כפי שאנחנו גם מדגישים את האות חיי"ת, כגון 'למחזות'. וכן ה"א, כגון 'לשהות'. ק"ו האות אל"ף, שכתוב כך ד' פעמים במקרא, כגון [בראשית מ"ג, כ"ו] וַיָּבִיאוּ לוֹ. אולם לגבי חיי"ת ה"א ועי"ן, יש לנו זאת רק בתורה שבע"פ, ואנחנו מדגישים זאת. 'מַעְצָר' [במסכת תענית], לגבי עצירת גשמים. לפי משקל המלה העיקרי.

ממשיכה הגמ' ואומרת, כי הדר, אתא קם למיקרי בספרא. כאשר ר"א בן ערך חזר מהמקום הזה, קם לעלות לקרוא בס"ת. בעא למיקרא [שמות י"ב, ב'] הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, אמר, החרש היה לבס.

אולם כאשר הגיע אל המעיינות הללו, הוא התבלבל.

אהה, זה ממש מוסר השכל עצום, לדעת שהאדם לא יסמוך על חכמתו וכו'.

בכל אופן, כל זמן שהוא היה בחיים, למדו אצלו.

כל זמן שהיה קיים, היו יושבין לפניו. כשנפטר, הלכו ליבנה – כך הגירסא שלנו, אבל לפי הפסוק בדרה"י צ"ל 'יבנה' – והלך ר' אלעזר בן ערך אצל אשתו לאמאוס, מקום מים יפים ונוה יפה. אשתו כנראה היתה גרה באיזור הזה. וכיון שהרב נפטר, הוא הלך למקום המגורים שלה.

שאלה מהקהל: אבל כיון שבזמנם היתה האשה הולכת למקום בעלה, אולי יותר נכון לומר שזה היה מקומו של ר"א בן ערך, אלא שנסע ללמוד ואשתו נשארה שם, וכעת חזר לביתו. וכמו שמצינו בכמה חכמים, כגון רבי זירא בדין אכסנאי בחנוכה.

תשובת מרן שליט"א: לא משמע כך.

המתין להם שיבאו אצלו – הרי הוא התלמיד הכי חשוב, כפי שכתוב במסכת אבות שם, שהוא 'מכריע את כולם' – ולא באו. הוא מחכה שכולם יבואו אצלו, עכשיו הוא צריך להיות ראש הישיבה. אבל הם הלכו ליבנה, והוא הלך לשם, בטח הם יבואו אליו. ולא באו. הם העדיפו ללכת ליבנה, שם היה רבן גמליאל הנשיא.

כיון שלא באו, ביקש לילך אצלם, ולא הניחתו אשתו. היא לא הסכימה, כנראה מצא חן בעיניה המקום, לא רצתה לעזוב. היא אכן פטורה מלימוד תורה והדבר לא מזיק לה, אבל היא נתנה לו עצה רעה.

שאלה מהקהל: וכי רק עכשיו מצא חן בעיניה, ומה היה כשהלך ללמוד אצל רבן יוחנן בן זכאי. אלא אולי הטעם כמו שסיים המדרש, מי צריך למי וכו'.

תשובת מרן שליט"א: כך היה תמיד. ועכשיו המדובר כנראה אם לעזוב לגמרי את המקום, וזה היא לא רצתה. ומצאה תירוץ, מי צריך למי וכו'. כל שכן שעכשיו היא יכולה ליהנות שם עם בעלה ביחד.

נקרא זאת בעזרתו יתב' בפרשה הבאה ופרשת בא, ויאמר יי' אל משה ואל אהרן, בארץ מצרים לאמר. החדש הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה. ר"א בן ערך מגיע אל הפסוק הזה, ובמקום 'החדש הזה לכם', אמר 'החדש הזה לכם'. הדבר מבהיל. עד כדי כך, שהוא לא ידע לקרוא את הפסוק.

שאלה מהקהל: אולי היתה טעות בספר.

תשובת מרן שליט"א: אז מהו הסיפור? גם אם היתה טעות בספר, איך הוא לא ידע שישנה טעות? מי לא יודע? אנחנו יודעים את הפסוק הזה בע"פ.

בעו רבנן רחמי עליה, והדר תלמודיה. חכמים ראו, כי רח"ל תנא גדול מגדולי ישראל, הבינו שהוא נפל ונכשל כאן בעניין, ביקשו עליו רחמים, וחזר לו הלימוד ששכת.

והיינו דתנן, ר' נהוראי אומר, הוי גולה למקום תורה, ואל תאמר שהיא תבא אחריו שחבריו יקיימוה בידך, ואל בינתך אל תשען.

עניין זה מובא גם במדרש קהלת רבה, לגבי הפסוק [קהלת ז, ז] **פִּי הָעֶשֶׂק יְהוֹלֵל חָכָם**, אבל ישנו שם קצת שינוי, וגם הרחבה.

כתוב שם כך, חמישה תלמידים, היו לו לרבן יוחנן בן זכאי [אבות ב' משנה ח'].

אנו יודעים זאת ממסכת אבות, שם מובא כך, חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי, ואלו הן: רבי אליעזר בן הורקנוס, ורבי יהושע בן חנניה, ורבי יוסי הכהן, ורבי שמעון בן נתנאל, ורבי אלעזר בן ערך. הוא היה מונה שבחן: רבי אליעזר בן הורקנוס – בור סוד, שאינו מאבד טפה וכו', ורבי אלעזר בן ערך – מעין המתגבר. הוא היה אומר, אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים, ואליעזר בן הורקנוס בכף שניה – מכריע את כלם. אבא שאול אומר משמו: אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים, ורבי אליעזר בן הורקנוס אף עמהם, ורבי אלעזר בן ערך בכף שניה – מכריע את כלם.

מסבירים רבינו יונה ורבינו עובדיה, שרבי אלעזר בן ערך, היה בעל סברות ופלפול, מחדש בלימודו, חריף גדול.

אמרה, מי צריך למי? אמר לה, הן צריכין לי. אמרה לו, חמת העכברים, מי דרכו לילך אצל מי? העכברים אצל החמת, או החמת אצל העכברים?

אם ישנו מזווה, שיש בו אוכל, וישנם עכברים המחפשים אוכל, מי הולך למי? האוכל בא אל העכברים, או העכברים באים אל האוכל? אותו הדבר לגביך, אתה האוכל, א"כ הם צריכים לבוא אליך, לחפש אותך. הקו הזה, חוץ מכבודה, היא דיברה דברים קשים, משווה את החכמים לעכברים. גם בזה היא קצת הגזימה, והוא לא מיחה בה.

בעץ יוסף על המדרש שם, וכן הבן יהודע במס' שבת עומדים על כך, אולם לא ניכנס לדברים שכבר כתובים בספרים.

בקיצור, הוא שמע לה. מחכה שהם יבואו אליו.

שמע לה, וישב לו, עד ששכח תלמודו. ישב לבדו, בלי חברה ובלי לימוד.

מאחר זמן, באו אצלו. ראו שהוא לא בא, אז כעבור זמן רב, הם באו אליו. שאלו אותו, "פת חטין או פת שעורים, מי טב אוכלה בלפתן?" [נגעים פרק י"ג משנה ט']?

לא ניכנס לדון, מה היתה בדיוק שאלתם, מי שנכנס לבית המנוגע, כמה שיעור הזמן וכו', כתוב שם [משנה בנגעים פ"ג] כי השיעור הוא בפת חטים ולא בפת שעורים. רוצים להגיד בזה, מה יותר זמן? החטים או השעורים?

ולא ידע להשיב. הוא לא ידע לענות על השאלה הזאת, על ההבדל שבין זה לזה. אבל ישנם כאלה האומרים, כי הוא לא ידע להשיבם, מה זה לפתן. לא ידע מהו לפתן.

והמדרש לאחר מכן שם מסביר, מה זה לפתן? רבי אליעזר ורבי יוסי אומרים, ב' תבשילין לפותין זה בזה. דהיינו, מה שמלפתים בו את הפת, זה מחובר האחד עם השני.

המדרש משלים לנו, מה שלא כתוב בגמרא. וגם ישנו קצת הבדל. כי לפי מה שכתוב בגמרא, לא מדובר על אשתו בכלל, לא הזכירו את אשתו. בגמ' כתוב, 'איכלע להתם', משמע שלבדו הוא נקלע, הזדמן, לשם.

בכל אופן, מה שמובא בגמרא, מסתברא כי זהו השלב השני. ומ"ש במדרש, זה היה השלב הראשון, שמצבו עדיין לא היה גרוע. אמנם ראו שהוא לא יודע, אבל בסדר, אז הוא לא יודע לענות על איזו שאלה. אבל לאחר מכן, שהוא בא וקורא בס"ת 'החרש היה לבס', אז כבר אמרו, א"כ המצב כבר מאד חמור, והחכמים ביקשו עליו רחמים, וב"ה הכל חזר.

מסביר מהרש"א [במסכת שבת שם] בזה"ל, החודש הזה לכם כו'. כאן התחיל, לפי שהיא מצוה ראשונה בתורה, כמ"ש רבי יצחק, לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם.

ואמר דאיעקר תלמודיה, ואמר החרש היה לבס, דהיינו הרי"ש במקום דל"ת, והבי"ת במקום כא"ף, שהם קרובים להתחלף במכתב בצורתן, כדאמרי' פ' הבונה. הרי ההבדל בין דל"ת לרי"ש, זאת רק הבליטה ימינה, או תג למעלה. בפרט בספרים הישנים, הרי"ש והדל"ת עוד יותר קרובים, אפילו אין בליטה ממש, רק עושים זוית וקצת בליטה למעלה. וכן כא"ף ובי"ת, ההבדל ביניהם בעצם זה רק זוית. בדורות הללו, עושים עקב. אבל בכל אופן זה דומה, האות בי"ת והאות כא"ף.

וכן צריך לומר, יו"ד במקום זי"ן, קרובים קצת, כדאמרי' שם כו'.

לכן במקום החודש 'הזה', הוא אמר 'היה'. החליף זא"ן ביו"ד.

ונפל טעות זה בפיו, לפי עניינו. לא סתם באו לו המלים הללו, אלא מן השמים הכשילו אותו בכך, לפי הנושא והעניין, בכדי לעורר אותו. שנעשה לבו לב אבן, וחרש מלהבין, אחרי אשר היה לבו כמעין המתגבר בחיבורו לחכמים. כאשר הוא היה בחברתם של תלמידי חכמים, אז היה כמעין המתגבר. וכעת נסתם לו הלב, לב אבן, חרש, לא מבין כלום. רחמנא ליציל. ממש מאיגרא רמא, לבירא עמיקתא.

מהרש"א אומר כאן, שלושה דברים. דבר ראשון, 'כאן התחיל'. דבר שני, שהוא החליף את האותיות. דבר שלישי, לפי עניינו נעשה ליבו לב אבן וחרש.

לקרוא את הפסוק הזה, הוא רצה בכך בגלל הסיבה הזאת.

אולם הדבר אינו מוכרח. כי 'בעא למקרי' היינו, שכאשר הוא עמד לקרוא את הפסוק הזה, כאשר הוא היה צריך לקרוא את הפסוק הזה, הוא טעה בו. 'בעא למקרי', אין חובה להגיד שפירושו שהוא רוצה לקרוא, אלא שהוא צריך לקרוא. ישנם לשונות כאלה, במובן של 'צריך'. למשל, לגבי ברכת הגומל, לשון הגמרא במסכת ברכות [דף נד:] פְּעִי לְאוֹדוּי בְּאִפִּי עֲשֶׂה. מה הפירוש שם 'בעי'? זה אינו 'רוצה', אלא 'צריך'.

ממילא את המלה 'בעא', גם כאן, יכולים לפרש כך, כי ר"א היה צריך לקרוא החודש הזה לכם, והוא קרא החרש היה לבס.

חוץ מזה, מי אמר למהרש"א שהדבר היה בפרשת בא, ואז כביכול הוא יכול להחליט מה לקרוא? אולי זה היה בפרשת החודש? הרי ישנן ד' פרשיות, שקלים זכור פרה החודש, שקוראים לפני פסח. אז הזמינו אותו לספר שני, וממילא הוא מוכרח להתחיל מכאן. אין מה לקרוא לפני כן, כי מתחילים 'החודש הזה לכם', זאת התחלת הקריאה. דהיינו, לא שהוא חיפש להתחיל בפסוק הזה, אלא כך הזדמן.

כי אם המדובר על פרשת בא, אז מה אם זה קרה באמצע הקריאה. נניח שהוא קרא עשרה פסוקים לפני כן, והפסוק הזה באמצע. ומובן שמן השמים הזמינו, שהוא יטעה דוקא בפסוק הזה, כי בפסוק זה ישנו איזה מוסר השכל בשבילו, ולכן באה הטעות. למה זה צריך להיות, כבר בהתחלה?

אלו שלושת השאלות, שיש לי על דברי מהרש"א הללו.

אבל השאלה היותר קשה, היא לגבי ההמשך. לגבי הדבר השני. מהרש"א מסביר, כי הוא טעה, רי"ש במקום דא"ל, ב"י במקום כא"ף, יו"ד במקום זא"ן. הדבר פלא עצום. נניח שלגבי דל"ת ורי"ש, זה דומה. אבל יו"ד במקום זא"ן? לקרוא 'היה' במקום 'הזה'? מי אינו מבדיל בין זא"ן לבין יו"ד?

את הדבר השלישי, אני ב"ה מבין. אבל הדבר הראשון והשני, תמוה מאד בעיני. מה מהרש"א בא להגיד, במלים 'כאן התחיל'?

מהרש"א בא להסביר לנו, למה ר"א בן ערך מתחיל לקרוא בס"ת, בפסוק 'החודש הזה לכם', כיון שזאת מצוה ראשונה בתורה. כפי שאמר רבי יצחק, וזהו דבר ידוע, הדבר הראשון המובא ברש"י על התורה. אבל זה לא מאביו של רש"י, כפי שישנם כאלה החושבים כך. הדבר אינו נכון. זה לא מאביו של רש"י. והלא מדברים כאן על זמן התנאים. הדבר כתוב כבר במדרש תנחומא, אמר רבי יצחק וכו'. אמנם אביו של רש"י נקרא רבי יצחק, אבל החידוש הזה כתוב כבר בדברי חז"ל, הקושיא הזאת, שהתורה לא היתה צריכה להתחיל מ'בראשית', כי עיקר התורה היא ההוראה, תרי"ג מצוות, א"כ היה צריך להתחיל בפסוק 'החודש הזה לכם ראש חדשים', מצות קידוש החודש, שזאת המצוה הראשונה בתורה. אלא הסיבה שמתחילים 'בראשית', בריאת העולם וכו', משום כח מעשיו הגיד לעמו וכו'. ומסביר לנו מהרש"א, כי לכן ר"א בן ערך התחיל מהנושא הזה, כיון שזהו דבר חשוב.

אם כן, ר"א בן ערך הוא תלמיד חכם. הוא בן יודע תורה. הוא לא שכת. איך יכול להיות, קיצוניות כזאת. את הפסוק 'החודש הזה לכם', הוא לא יודע לקרוא, ואילו את המאמר הזה שקשור אליו, שנבנה עליו, הוא בן זוכר? לכאורה, זאת סתירה מיניה וביה.

חוץ מזה, מי אמר למהרש"א, שהוא 'התחיל' בפסוק הזה? כביכול, הוא רצה להתחיל בפסוק הזה?

האמת היא, כי לפי חלוקת ה'מברכים' בספרי התיגאן שלנו, כאן זאת התחלת ה'מברך', והו מברך רביעי. ולפי החומשים, מתחילים לפני כן, וזה באמצע המברך. אבל מה הדבר משנה? מנין לו שהוא רצה 'להתחיל' בכך?

אולי אפשר ליישב, כי מהרש"א דייק את לשון הגמרא, 'בעא למקרי', 'בעא' משמע שהוא רצה לקרוא זאת, היתה לו מחשבה מיוחדת

בנפלאות מתורתך [פרשת פינחס, דף רל"ב]
הבאתי בס"ד את העניין הזה בזה"ל, בשבת [דף
קט"ז ע"ב] איתא, שרבי אלעזר בן ערך טעה
בקריאת ספר תורה בפסוק החדש הזה לכם
[שמות י"ג, ב'] וקרא החדש הזה לכם, דהיינו
שנתחלפו לו הרי"ש במקום דל"ת והיו"ד
במקום זא"ן והב"י במקום כא"ף, כמבואר
במהרש"א שם. וזה כפי הידוע, שהעקב הנוסף
בדל"ת ובב"י אינו מן הדין, אלא סגי בזוית,
כיעויין בהלכות ספר תורה להרא"ש סימן י"ב,
ובמקדש מעט אות הכא"ף סעיף ב', ושו"ת
חתם סופר יורה דעה סימן רס"ה, ובשאר
אחרונים. ועיין עוד רד"ק בדברי הימים [א' א',
ז'] על תיבת ורודנים. וחילוף הז' ביו"ד, אולי
הוא מפני שעשה הסופר את רגל הז' קטנה
מעט, אם דרך מקרה, אם בשיטה. או שיצא
ככה, שקיצר בלי כוונה מיוחדת את האות זא"ן,
או שהיתה להם שיטה כזאת. כגון שזכורני כי
ראיתי כן באחת מכתיבות הקדמונים שהובאו
מאיזו ארץ, ועיין בכתר ארם צובה. כנראה,
בכדי שזה לא יהיה נו"ן פשוטה, הם מקצרים
זאת. שלא יטעו.

ועכשיו ראיתי בהדיא למהריב"ש בחבצלת
השרון [דף צ"ה] שיש סופרים שהיו כותבים אותה
כך קצרה עד מאד, ואין זו נראית אלא כמין
ניקוד קמץ יעו"ש. ולא ביאר שם לעניין דיעבד
אם נפסלה בכך. ולעניין דינא מסתברא שאין
לפסול, כיון שלא מצינו פיסול אלא בנדמית
ל"אות" אחרת, כלשון הרמב"ם פרק י' מספר
תורה הלכה א', ושלחן ערוך יורה דעה סימן
ער"ד סעיף ה'. אבל לקמץ, מה בכך. זה קמץ,
זאת לא אות. ומה גם שאין מקומו אלא תחת
האותיות ולא ביניהן וכו'. וכן דנו הרבה
אחרונים להכשיר ז' שרגלה קצרה כיו"ד, כי מה
שגגה עובר משני הצדדים מוכיח שאינה יו"ד.
רואים שישנה בליטה גם לצד ימין, לכן אין
חשש שתחשוב שזאת יו"ד. עיין ביאור הלכה
להמשנה ברורה סימן ל"ב סעיף ט"ז ד"ה כגון
וי"ו, ויריעות שלמה חלק ג' דף קכ"ט וכו'.

בכל אופן, השאלה הזאת יותר חמורה. לא רק
שלא מובן, איך זה שהוא לא הבחין בין זא"ן

ליו"ד. איך יתכן, גברא רבא כר"א בן ערך,
'מעייין המתגבר', בעל פלפול וסברות
וחידושים, ונהיה יותר גרוע מעם הארץ? שאינו
מבדיל בין דל"ת לרי"ש, ובין בי"ת לכא"ף,
ובין זא"ן ליו"ד? כזה ההיפך של ההיפך? לא
לדעת אותיות? להבדיל בין האותיות?
לכאורה, הדבר פלא עצום.

*

אבל בסייעתא דשמיא, הקב"ה האיר את עיני,
לבאר את העניין הזה. אמנם כל המפרשים
מסבירים בדרך מהרש"א, שהוא החליף בין
האותיות, אולם חושבני כי צריכים להגיד כאן
הסבר הזה, אשר ממש מאיר את העיניים.

ראיתי כי בספר כסף צרוף [פרשת וילך, דף קפ"א],
מובא מעשה שהיה בארם צובא, בעיר חאלב,
מישהו שרצה לכתוב ס"ת מהודר שבמהודרים.
אין ספרי תורה כאלה. חוץ ממה שחיפש גוילים
מיוחדים ומשובחים, ושהסופר יטבול בכל פעם,
ואפילו שיטביל את כלי הכתיבה, ושיכתוב
במקום שקט ובודד, שאף אחד לא יפריע לו,
כמה שהוא יכול, בלי לחץ וכו'. והוא משלם לו,
את כל משכורתו, כל המשפחה, כל מחסורך
עלי. רק שתכתוב, בתנאים שאני אומר לך.
אבל, היתה לו בקשה מיוחדת. אם הינך כותב,
ויש לך טעות, או שכחת איזו אות, תניח את
היריעה בצד, אל תמשיך לכתוב עליה, תתחיל
לכתוב מחדש ביריעה חדשה. כפי שלגבי
תפילין ומזוזות, פסול 'שלא כסדרן', כך הוא
רצה שיהיה גם בס"ת. לא להחזיר לתקן טעות,
שאז האותיות נכתבות שלא כסדרן. ולא
איכפת לו, כמה שיקח לך זמן לכתוב.

לקח לו שנתיים, עד שגמר את הס"ת. הגיהו
את הספר, כדת וכדין. עשו הכנסת ס"ת,
בשמחה ובשירים. הגיעה עת העלייה לס"ת,
ב"ה מתקבצים כל הציבור, והנה מישהו עולה
לס"ת, ובפסוק [בראשית ל', י"א] וַתֹּאמֶר לְאָה
בגד [פָּא גָד] וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ גָד, החזן נעצר.
בס"ת היה כתוב, במקום 'בא גד', 'בא נד'. נו"ן
במקום גימ"ל.

אקרא לכם את לשונו, לא את כל דבריו,
והעורך ידפיס בחוברת גם את סוף הסיפור.

איזה פיסול, אי אפשר לתקן, וצריך להחליף ס"ת. אבל זהו נושא בפני עצמו.

שאלה מהקהל: במעשה של ארס צובה, מדובר רק להחליף יריעה אחת, לא את כולו?

תשובת מרן שליט"א: כי הוא מדבר אז, באותה שעה, לגבי הסופר שכותב את היריעה. לא. זה לא יעזור. אם יגמור את כל הס"ת, וימצאו טעות אחת ביריעה שבפרשת בראשית, נגמר. הכל פסול. הוא אומר, 'כדין מזוזה ותפילין'. אם מוצאים טעות בפרשת 'קדש', אפילו שהוא כבר ב'זה' אם שמוע, הכל נפסל. אא"כ ימצא פרשה שנכתבה לפני כן.

ואם ימשך כתיבת הספר זמן מרובה, אל תחוש, כי עלי לשלם לך כפל כפלים. והוצאתך והוצאת אנשי ביתך עלי יהיה, ומתנות רבות יגיעך מידי במשלם הספר. רק שלא תסור מן הדבר כאשר ביקשתי ממך, ימין ושמאל. ויעש כן. ונמשך כתיבת הספר, קרוב לשתי שנים. ובמשך הזמן הנז', היה בעל הספר מכלכלו ומפרנסו, הוא וכל אנשי ביתו.

ויהי כאשר השלים הספר והגיהו אותו, ולא נמצא בו דופי, ותרב שמחת האיש בעל הספר. ויעשה סעודה גדולה, והזמין בה כל אנשי העיר, וביאוהו לבית הכנסת בשמחה ובשירים בתוף וכנור.

והיה זה בסדר ויצא. ואז היה מזמין בני אדם לקריאת התורה, ויעלו איזה עולים. ויהי בין העולים איש אשר פיתחו יצרו לבוא על אשתו בנדתה. ויהי כקרא החזן בפרשת העליה של פא גד, שכתוב בתורה בתיבה אחת פגד, והנה צורת הגימ"ל היה נראית כמו נו"ן. הרי בתורה כתוב 'בגד', בתיבה אחת בלי אל"ף, כך כתיב, וקרי 'בא גד'.

וכל מה שהיה רוצה לעשות החזן לחפות על הדבר, כי ידע כמה מההוצאות הפסיד על זה הספר, ואם יפסל כמה יכעוס על הסופר, וכמה מהנזק יגיע לו. החזן נבהל. וניסה לחפות. רח"ל מה יהיה פה עכשיו? תהיה מהומה. מסכן בעל הספר. כמה הוצאות הוציא על הספר הזה, מיליונים, וכעת הכל יהיה פסול. אז הוא מנסה

שמעתי מפי ח"ר רחמים יצ"ו, ששמע מפי מגידי אמת, מעשה נורא שקרא באר"ץ. והוא כי אדם אחד מיראה ה' וחושבי שמו, רצה לכתוב ס"ת כשר כדת וכהלכה. ויחזר אחר סופר ת"ח ואדם כשר שהיה בימיו, ויאמר לו, דע לך הסופר הנאמן, שברצוני לכתוב ס"ת כשר, ולא אחוס על הממון, ואתן לך משכורתך כפלים מאשר תרויח בכל יום, וגם הנאות הרבה יגיעך ממני מחוץ. אך בתנאי שתעשה אותו על האופן שאומר לך.

הנה אביא אליך עורות וגוילים מרובים, ואתה תבחר מהם היותר חשוב שבהם, והשאר אל תחוס על דמיהם, כי עלי היו כולנה. גם תטבול בכל יום עצמך, גם כלי הכתיבה, ותשב בחדר נקי וטהור בדד ומתבודד, לא תשמע קול אדם – אף אחד לא יפריע לך, תהיה מרוכז בזה – ותכתוב ביישוב הדעת כל מה שתוכל בכל יום, אם מעט ואם הרבה, לא תצער עצמך. ואם נפל איזה טעות באיזה יריעה, תעבירנה ותסירנה. ולא תתקן הטעיות, כי אני רוצה לכתבו כדין מזוזה ותפילין.

הרי לגבי מזוזה ותפילין, דרשינן 'זהו' – בהוויתן יהיו ועי' מגילה דף ח' ע"ב, צריך להיות בסדר. אם ישנה טעות, אם אפשר למחוק ולכתוב מחדש, כגון שאין שם שם קודש וכו', אבל דרך כלל אחרי שישנה טעות, אי אפשר לתקן. לא רק לגבי הפרשיות והתיבות צריך 'כסדרן', אלא אפי' לגבי האותיות. הפוסקים אומרים, כגון הרדב"ז, כי זהו כיון שבמזוזה ישנן שתי פרשיות, ובתפילין ארבע פרשיות, הכי הרבה אפשר לעשות תפילין חדשות. אבל לגבי ספר תורה, הדבר אינו אפשרי. אם תהיה טעות, כל הס"ת יפסל, ונצטרך לכתוב מחדש? גם רבינו סעדיה עדני כותב כך, בפירושו על הרמב"ם, 'מפני הפסד ממון'. וכן הגינת ורדים. לא ניכנס לנושא הזה, כי יש מקום לפלפל. אבל בכל זאת, הגנת ורדים אומר, שישנו הידור כזה. מי שיעשה זאת בספר תורה, איננו בגדר 'כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט', אלא שבמציאות אי אפשר, קשה מאד לעשות כך. כי יכול להיות מצב, שהס"ת יכתב כך, ויהיה

לטשטש, למצוא אולי בכל זאת זה גימ"ל וכו', וקרא לאנשים שיעלו לס"ת לחוות דעתם.

והנה כשקרא לאיזה אנשים לראות התיבה הלז, והיה מתרחק הבעל נדה מפני הספר, היו רואים אותו בגד, צורת הגימ"ל ג והעוקץ שלה כהלכתה. ויהי אך חזר העולה להביט בספר, היה נראה כצורת נ בלי עוקץ. ויהי הדבר לפלא בעיניהם, ונשארו נבוכים זמן מה.

קרה דבר מפליא. כאשר האיש הזה מתקרב לס"ת, רואים את האות נו"ן. אולם כאשר הוא מתרחק מהספר, רואים גימ"ל, כפי שצריך.

ובעל הבית צר לו מאד, על כי לא יצא כוונתו לאור, וכי ספרו יצא בו טעות. ולא היה יודע מה לעשות מרוב צער.

והנה בהיותם נבוכים בזה העניין, והנה נפלה שינת תרדמה על רב העיר, ונתנמנם מעט, וראה המעשה של זה האיש, שהיה בעל נדה. על כן בשומו פניו אל הספר הקדוש הנ"ל, הס"ת היה בודקו, והיה נראה צורתו בא נד, ר"ל בא בעל נדה.

על דרך, 'ספר תורה בודק' [עיין שיעור מוצש"ק שמות התשע"ה]. אבל זה רק בס"ת מקודש שבמקודשים, משהו מיוחד, ולא בס"ת אחר.

ואז צעק הרב על החזן, ויאמר לו, הלא תרחיק העולה ממול הספר, ויראו אותו אנשים אחרים כיצד כתוב, ג או נ.

ויהי בהתרחק העולה ממול הספר, ויראו כולם צורת הג' והעוקץ בולט ויוצא. ויהי אך חזר העולה וישת אל הספר פניו, והנה נהפכה לצורת נו"ן. ויאמר לו הרב, מה לך ולעולה, תשלים קריאתך. הלא אלו העולים ראוהו כולם כצורת ג'.

אם אתם רואים גימ"ל, זה כשר. תרחיקו אותו ותמשיכו לקרוא.

וישלימו הפרשה וסיימו התפילה. וכאשר רצו ללכת מביהכ"נ, ויקרא הרב אל העולה הבעל נדה הנ"ל בחדר הסמוך לביהכ"נ, הוא לבדו ואין איש אתו למען לא יתבייש, וציוה להעמיד בעל הספר סמוך לחלון אשר בחדר הנ"ל,

למען באזניו ישמע ולבבו יבין קדושת הס"ת הנ"ל וכיצד הוא בודק, שבעמדו הבעל נדה וישם את פניו אל הספר נראה בנד, ר"ל בא על הנדה.

ויאמר הרב אל העולה הנ"ל, תן תודה לאלהי ישראל, והגד נא מה עשית. כי ראית זה היום מה נעשה בלבול בזה הספר על אודותיך. והוא רצה להכחיש, אלא שהרב אמר לו, כבר נראה אלי בחזון כל ענייניך, לא נעלם ממני דבר, לכן אל תכחד.

אז הודה ולא בוש שבעל נדה, ונתנפל לפי הרב ובקש ממנו לעשות לו תיקון. ויאמר לו הרב, אל תירא, אתה עשית את הרעה הגדולה הזאת. אמנם אחר השפּת תבוא אלי, ואני אלמדך להועיל, אדריכך בדרך תלך לתקן מעוותך.

ובעה"ב כשמעו מאחרי הפרגוד את דברי האיש ואת שיחו, וישמח ויגל כבודו על קדושת ספרו הנפלאה. ויאמר, שישו בני מעי שישו, כי לא הפסדתי מעותי לריק ולבהלה. וישלח ויקרא לסופר ויאמר לו, הלא בעת נראה פיסול בזה הספר, חרה לי מאד עליך, למה יצא מתחת ידיך דבר שאינו מתוקן, ואתה ידעת כמה בזבזתי על זה הספר ותוחלתי נכזבה. והנה בְּעֵתָה, סלח נא אנכי מבקש, על אשר חשדתיך. והנה אתן לך חפצים יקרים ומתנות גדולות לכפר עלי ולהעביר אשמתי. ואז עשה סעודה גדולה בשמחה ובשירים על שמחת הס"ת, כי יצא משפטו לאור ולא עולתה בו. בעל הס"ת כ"כ שמח, איך הס"ת שלו כ"כ קדוש, שבודק אנשים חוטאים רח"ל.

צריכים כאן להבין, את הסיפור הזה. מן השמים עשו לאדם הזה, שכאשר הוא מתקרב לס"ת, הוא יראה 'בנד'. רואים אז שבס"ת כתוב נו"ן, וא"כ הס"ת הזה פסול. וכאשר הוא מתרחק, הס"ת נהיה כשר, למרות שהס"ת היה פסול. אם כן, נשארו עם הבעיאי, של 'שלא כסדרן'. הרי אם הסופר אכן היה כותב נו"ן, אי אפשר בעת לתקן זאת. כיצד מכאן ואילך, מכשירים אותו מחדש?

חושבני כי בכך העניין מסתדר, נראה לי כי זהו פירוש ממש מתוק מדבש, המאיר את העיניים. הערה מהקהל: אפשר אולי להוסיף נופך, לפי מה שידוע מדברי המקובלים, ששלטה בו קליפת רי"ב, שכן אותיות רי"ב הן האותיות שהחליף, החוש היה לבס וכו'. ואם כן יש לומר שקליפה זו יש בכוחה לגרום שיראה במציאות כך.

תשובת מרן שליט"א: יפה מאד. ידוע בשם האר"י ששר של שכחה, נקרא רי"ב וכו'. הפירוש הזה בענייננו, מובא בכמה ספרים בשם מהר"ש מאסטרופולי, וגם בחידושי חתם סופר במסכת שבת, בנושא שלנו עצמו.

*

דבר כזה, לא היה רק פעם אחת. מספרים את הסיפור הזה, גם על ס"ת בעיר צפת ת"ו, בבית הכנסת ששם ס"ת כת"י קדשו של מהר"ר יצחק אבוהב.

בספר קדושת האדם [דף רמ"ו] מובא כך, כשהגיעו – המדובר שם על תלמידים משיבת פורת יוסף – ביקשו מהשמש שיראה להם את הספר תורה של מהר"י אבוהב זיע"א. אמר להם השמש, שילכו לטבול במקוה, וכשיחזרו הוא יראה להם את הספר תורה. אני לא מראה את הס"ת הזה סתם. כך הם עשו. והשמש הראה להם את הס"ת.

הדבר עורר התפעלות, איך ס"ת נשאר מאות בשנים בהידורו וביפיו. התלמידים ביקשו מהשמש שיתן להם לקרוא למחרת בס"ת, אך השמש השיב בשלילה, והסביר שאת הס"ת הזה מוציאים רק שלוש פעמים בשנה, בחג השבועות, בראש השנה, וביום הכיפורים, שסימנם כש"ר.

והסיבה, משום שפעם נסע אחד מתושבי צפת לחוץ לארץ, ולאחר חודשים רבים הוא חזר. בשבת, הגיע לבית הכנסת והזמינוהו לעלות לס"ת של מהר"י אבוהב זיע"א, והקריאה היתה בפרשת שמיני, ששם הפסוק 'כל מעלה גרה', והנה כשקראו לו בתורה 'מעלה גרה' – החזן קרא כל מעלה גרה. ואף שהקהל החזירו את

על כרחנו, שהס"ת לא נשתנה. בס"ת נשארה האות גימ"ל, אבל כיון שהס"ת כ"ב קדוש, קדושה נוראה, והאיש הזה לאידך גיסא טומאה נוראה, כאשר הוא מסתכל על הס"ת, ישנה רוח טומאה היוצאת ממנו, ומסתירה את מה שכתוב בס"ת. מה שכתוב 'בגד', אופפת על הספר רוח כמו ערפל שמסתירה את מה שכתוב. חלק. הס"ת עצמו לא נשתנה, בס"ת נשאר כתוב גימ"ל, אבל כאשר הוא מסתכל, ישנו משהו מבדיל, העושה כי כביכול בס"ת רואים נו"ן. רוח הטומאה, היא שפעלה את העניין הזה.

זהו מה שקרה בנ"ד, עם רבי אלעזר בן ערך. לפי דברינו דלעיל, אנחנו מבינים היטב את הסיפור הזה. אמנם ר"א בן ערך, לא רוח טומאה ח"ו, אבל רוח אחרת. אינני מעיז לומר את המלה 'רוח טמטום', לא הייתי מעיז להגיד את המלה הזאת, אבל זהו מה שצריך להיות.

הסיבה שאני אומר את המלה הזאת, כיון שקראנו מקודם בגמרא, 'אמשיך בתרייהו איעקר תלמודיה', וישנה גירסא של חכמי תימן נע"ג, 'וטמטם ליביה'. במקום מה שכתוב אצלינו בגמרא, 'איעקר תלמודיה', הם כותבים 'וטמטם ליביה'. הבאתי זאת בשמם בפירוש 'מילי דאבות' [על פרקי אבות, דף קט"ו] בזה"ל, ר' אלעזר בן ערך איקלע להתם, אימשיך בתרייהו, (איעקר תלמודיה) [נ"א וטמטם לביה].

וגם בהמשך, ישנו שינוי נוסף. במקום 'כי אתא, קם למקרי בספרא. בעא למקרי', כתוב 'דעוהי (פי' הזמינוהו. יב"ן) חברוהי למקרי באורייתא לברך, החדש הזה לכם'. קראו לו, הזמינו אותו, אמר החרש היה לבס.

רוח טמטום. כיון שהוא כ"ב שכח את תלמודו, הרוח הזאת עשתה, שהוא רואה כך. זה לא שאינו מבדיל עכשיו בין דל"ת לרי"ש, אלא שהוא ממש רואה בעיניו רי"ש. בנ"ד לא צריך שכולם יראו, מספיק שהוא רואה כך, וקרא 'החרש היה לבס', וכולם שמעו. הוא מסתכל ורואה שכך כתוב, זהו מה שראה. הרוח הזאת, גרמה שיראה את הדבר הזה.

החזן, הוא קרא שוב פעם כן, והסביר שכך כתוב בספר תורה.

הרב שעלה לבימה לבדוק, ראה שאכן כך כתוב בספר תורה. הם התפלאו מאד, מאחר שבמשך שנים מרובות הס"ת היה כתוב כהוגן, ואיך יתכן שכתוב בו טעות.

והנה קרה דבר פלא. כשאותו אדם התרחק מהספר תורה, ראו שכתוב 'גרה' כהוגן. אך כאשר שוב פעם התקרב לספר תורה, ראו שכתוב שם 'נדה'.

והדבר נראה בעליל לעיני כל המתפללים שאין פיסול ח"ו בספר תורה, אלא שאדם זה פגם עם נדה, והס"ת הקדוש מגלה את החוטאים. ומאז הוחלט שיוציאו את הספר רק בחג השבועות, ראש השנה, ויום הכיפורים.

הגאון רבי יהודה יהושע צדקה זיע"א שהיה נוכח במקום עם תלמידיו שליט"א, התרגשו עד מאד, ומעשה זה לימד אותם פרק גדול ביראת שמים, איך ש'מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך', ו'סוף דבר הכל נשמע', ויש יום לאל איום שיפרע מהחוטאים אם לא יעשו תשובה.

זה כמו שאחז"ל, כל המחלל שם שמים בסתר, נפרעין ממנו בגלוי [אבות פרק ד' משנה ד'].

זהו אותו הסיפור כדלעיל, רק בסגנון אחר.

דרך אגב, אני לא כ"כ מבין, למה הם החליטו שלא להוציא את הס"ת הזה, רק בג' פעמים בשנה. אמנם ישנה בזה כוונה טובה, כי זהו ס"ת קדוש מאד, בכדי לא לזלזל בו, שמוציאים אותו בכל פעם. אבל חושבני, כי הוא ספר טוב מאד, כי כך יחזרו כל האנשים בתשובה. יעלו לקרוא, והס"ת הזה יתן להם תוכחה ומוסר. אינני יודע, למה לא המשיכו להוציא אותו? מדוע הפסיקו להוציאו? אינני מבין, מה היה השיקול שלהם? אשמח אם מישוהו ידע להסביר זאת.

הערה מהקהל: כי לא יהיה להם מניין...

תשובת מרן שליט"א: אינני חושב, שמי שידבר בין תפילין של יד לתפילין של ראש, יהיה לו בס"ת 'איתותים'. המדובר על חטאים חמורים, שאינם שכיחים. לא מדברים, שכל דבר קטן,

יהיה עכשיו שינויים בס"ת. כי אם כן, אכן אתם צודקים, 'לא שִׁבְקָת חיי לכל בריה'. לא מדובר עד כדי כך. הרי במציאות, שעד עכשיו קראו בס"ת הזה, של מהר"י אבוהב, הרי קראו בו בעבר, ולא היה. רק כעת, שהאיש הזה הלך לחו"ל ועשה שטיות, אדם מחוץ לביתו מתרסק זה מסוכן מי יודע היכן היה.

שאלה מהקהל: אולי לא בגלל שהם פחדו מהס"ת, אלא מכיון שהם ראו שהס"ת הזה כ"כ קדוש, הם גמרו אומר להוציאו דוקא בימים קדושים.

תשובת מרן שליט"א: אבל מצד שני, על ידי זה, אנשים יתעוררו לחזור בתשובה. גם אם מישוהו חטא, הוא יפחד שהס"ת יגלה אותו, ואז הוא יחזור לפני כן בתשובה. חוץ מזה, זהו דבר שמחזק, מלמד הרבה יראת שמים. אנשים יראו דברים כאלה, כל הציבור נבהל ומתעודד. זהו חיזוק גדול ועצום.

גם בארץ תימן, היו הרבה ספרי תורה 'מקודשים', מספרים עליהם אותות ומופתים. רבים סיפרו על ספרי תורה מיוחדים מסויימים שהיו בתימן, ישנם בערך כ-30 ספרים, שכתבו אותם קדושי עליון, כגון ספר 'אֶלְפִים' המפורסם. אם לדוגמא מישוהו דיבר בביהכ"נ, הס"ת היה מתחיל להרעיש. ומי שאינו מאמין, אומרים שעד היום ישנו ס"ת כזה, במושב משען, על יד אשקלון. אלו אינם דברים דמיוניים. הרבה ס"ת כאלה, בגלל זה החליפו להם יריעה, להוריד מקדושתם וכו'. כבר דיברתי על כך בעבר ושיעור מוצש"ק יתרו התשע"ג, ומוצש"ק בא ומוצש"ק בשלח התשע"ט. כי אם היתה מחלוקת בביהכ"נ, ח"ו אנשים נפגעו, מכיון שהס"ת היה מרעיש. שמים את הס"ת בהיכל, והוא מוחה. לא ניכנס לכך כעת, ישנם הרבה סיפורים אמתיים, לא נגמור.

לכן אני אומר, כי הדברים הללו מחזקים את האנשים, מעורר אותם, לראות דברים בחוש.

בכל אופן, זכינו להבין מתוך הסיפורים הללו, את המעשה של רבי אלעזר בן ערך, כי כך היה גם אצלו. לא כפי שמהרש"א הסביר, שהוא

הרחיק עצמו, כי סמך בכחו ורוב חכמתו, שלא יפול ברשת התאוות, עכ"ז תכף שנזדמן לשם, אימשיך בתרייהו. שלא יכול להישמר מפניהם.

שהרי אמרו חז"ל על פסוק אשרי האיש אשר לא הלך וגו', שאם הלך סופו לעמוד, ואם עמד סופו לישוב וכו'. ולכן לא טוב עשה רבי אלעזר בן ערך להזדמן שם, כי היה לו להרחיק עצמו מהכיעור ומהדומה לו.

וכיון דאמשיך בתרייהו, איעקר תלמודיה. שנמשך אחר התענוגים ושכח תלמודו, כי כך דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו' וחיי צער תחיה וכו'. הוא נמשך אחר התענוגים, ושכח.

אם האדם רוצה לעסוק בתורה, שהתורה תיבלע לו בדמו, אינו יכול לחיות עם תענוגות ומותרות, זה סותר מיניה וביה. בכדי לזכות לתורה, צריך פת במלח תאכל, חיי צער תחיה וכו'. וגם אם נגיד כי הכוונה היא כפי שישנם מפרשים, שאין חובה שזה יהיה ככה, אלא הכוונה שאפילו אם תגיע למצב כזה וכו', בכל אופן, ללכת לקצה השני, לרדוף אחרי מותרות, זה בודאי גרוע.

כעת תשמעו את המשך דבריו.

ולהראות לו כל זה, קם למקרי בספרא 'החדש הזה לכם', שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל, אשר בה נזכר השבתת החמץ וביעורו, שהוא רמז לביטול היצר הרע. וגם כתיב על מצות ומרורים יאכלוהו [במדבר ט', י"א], רמז לאדם שיזכור לו יום המיתה שהוא מר.

ואמר החרש היה לבם – תשמעו איזה דיוק, למה 'ליבם'? – כי הנה תנן לעיל בפרק ב' ששאל רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו איזו היא דרך ישרה שידבק בה האדם, והשיבו כולם, ורבי אלעזר בן ערך אמר, 'לב' טוב, ושיבתו רבי יוחנן רואה אני את דברי ערך מדבריכם וכו'. ואם כן אפשר שרבי אלעזר בן ערך סמך על זה שבהיות לו לב טוב יוכל להימשך במקום תענוגים ולא יסור לבבו, ולכן הראו לו מן השמים דלאו שפיר עבד, שהרי אותו לב שאמר – נעשה פְּחָרֶשׁ הנשבר, ששכח תלמודו.

החליף בטעות בין האותיות מפני שהן קרובות, אלא שהוא ראה כך. כיון שהאותיות הן דומות, אותה הרוח עשתה את הראייה הזאת.

דברי ספר 'אבות עולם' בביאור המעשה של ר"א בן ערך, ולפי"ז תירוץ לתמיהות הראשונות על דברי מהרש"א דלעיל.

בספר אבות עולם, חיברו מה"ר בנימין הכהן ויטאלי, מחכמי איטליה, מחבר הספר גבול בנימין, מהרי"ן זיע"א מביאו פעמים רבות בראשי תיבות, ג"ב – גבול בנימין. בזמנינו הספר הזה אינו נפוץ, אבל הוא ספר חשוב מאד. והוא מחבר הפיוט שרבים בקהילותינו אומרים אותו בשמחת תורה, מברך רחמנא, מהשני עידנא, דאמטי לן זימנא לאשלמא ספרא.

הוא כותב [בדף רס"ג] לגבי המשנה במסכת אבות [פרק ד' משנה י"ד], רבי נהוראי אומר, הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבוא אחריו וכו'. וזה לשונו.

להבין אמרי קדוש הזה, צריך להקדים מאמרם ז"ל פרק כ"ב דשבת [דף קמז:] אמר רבי חלבו, חמרא דפרוגיתא ומיא דיומסת, קפחו עשרת השבטים מישראל. רבי אלעזר בן ערך איקלע להתם אימשיך בתרייהו איעקר תלמודיה, כי הדר אתא קם למקרי בספרא, בעא למקרא 'החדש הזה לכם' אמר 'החרש היה לבם', בעו רבנן רחמי עליה והדר תלמודיה. והיינו דתנן רבי נהוראי אומר הוי גולה תורה וכו'.

כמה הִלְפָּתָא גְּבֻרָתָא ילפינן מהמאמר הזה. תחילה, שצריך להתרחק מהכיעור ומהדומה לו, ולא לסמוך על חכמתו. שהאדם לא יבטח על עצמו, על חכמתו, ועל היר"ש שלו.

שלא יגיד, המכשירים הטמאים האלה שבזמנינו, לא יזיקו לי, אני לא מושפע מהם, זה לא מעניין אותי וכו'. אני יכול לעבור במקומות טמאים, והדבר לא יפגע בי. חס ושלום.

שהרי רבי אלעזר בן ערך שהיה חכם גדול כנודע, אע"פ דאיקלע להתם, דהיינו שבמקרה בלתי טהור נזדמן שם – הוא מדייק, ממ"ש 'אקלע להתם', דהיינו שהוא נזדמן – ולא

בדרך כלל מקובל לקרוא – כך גם רואים ממהרש"א – 'החרש היה לבס'. אבל הוא מביא זאת, רק אח"כ, בתורת פירוש שני. בפירוש הראשון אצלו, הוא קרא 'החרש היה לבס', דהיינו שהלב הטוב הזה נהיה כחרס הנשבר. שכח תלמודו.

אי נמי, מלשון 'או חרש או עור', שגם הוא נסתם לבו ונתחרש. זהו הפירוש השני, 'החרש'.

או – פירוש נוסף, שלישי, החרש – מלשון [יהושע ב', א'] וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִן הַשָּׂטִים, שְׁנַיִם אַנְשִׁים מִרְגָּלִים, חָרֹשׁ לְאָמֹר – וכן ואסתר ד', י"ד] כִּי אִם הַחֲרֹשׁ תִּתְחַרְשִׁי – שהוא לשון שתיקה, גם הוא נשתתק מלקרות בתורה בראוי.

ולכן היינו דתנן רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה, ולא למקום שגורם ביטול תורה כחמרא דפרוגיתא ומיא דיומסת, ואל תאמר שהיא תבא אחריך שהתורה חוזרת לאכסניא שלה על ידי שחבירך יקיימוה בידך, כמו שאירע לרבי אלעזר בן ערך דבעו רבנן רחמי עליה והדר תלמודיה, דלא כל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא. הם התפללו ונענו, חזר לו תלמודו, אבל מי יודע האם זה יעזור גם לך, אם יתפללו עליך. אל תהיה בטוח, שזאת עצה לך.

ואל בינתך אל תשען, כמ"ש במשלי ג', בטח אל ה' בכל לבך, שיהיה לך לב טוב' כמ"ש רבי אלעזר בן ערך, אמנם ואל בינתך אל תשען, כמו שעשה הוא שנמשך למקום תענוגים שבטח על לבו הטוב, רק בכל דרכיך דעהו, כמ"ש אמרו ז"ל שאפילו בדרכי הגוף, צריך שיִדַע את ה', שיתענג לשם שמים, ובזה והוא יישר אורחותיך, שלא תלך בדרכים מסוכנים, כמו שאירע לרבי אלעזר בן ערך דאיכלע להתם ואימשיך בתרייהו. ולכן אמר אל תהי חכם בעיניך להשען על בינתך, רק ירא את ה' וסור מרע, והכל עולה יפה כמו שאמרנו.

*

חושבני בס"ד כי לפי דבריו, אולי אפשר להבין את הדבר הראשון, שבדברי מהרש"א.

מקודם שאלנו על מהרש"א, שלוש שאלות. הראשונה, מה זה 'התחיל'? כי הבננו, ש'התחיל' היינו, שרבי אלעזר בן ערך רצה להתחיל מכאן. אבל לפי דבריו, אמנם הוא אומר מלים כמעט אותו הדבר, ברגע הראשון חשבתי שאלו אמנם אותם מלים, אבל הוא מתכוין כוונה אחרת. הוא מסביר, כי מן השמים רצו להראות לו זאת, 'כאשר הוא קם למקרי בספרא, את המצוה הראשונה.

ונזכר בפרשה זו גם עניין השבתת חמץ וכו'. א"כ הוא מוסיף עוד דברים, כי ב'מברך' הזה יש עניין חמץ, וכן מרורים וכו'. אבל הדבר הראשון, זה שהמצוה הזו היא הראשונה. אולם לפי מהרש"א, מספיק רק הדבר הראשון.

בכך יש לנו בס"ד תירוץ על מהרש"א. מסתבר כי גם מהרש"א התכוין לכך, כי הסיבה שמן השמים הזמינו לו לקרוא את ה'מברך' הזה, בגלל שכאן זאת המצוה הראשונה בתורה, להראות לו שהוא התרחק מהתורה, שכח את כל התורה, וכעת עליו להתחיל כביכול מאל"ף בי"ת. לעורר אותו. זה העיקר שלתורה.

'התחיל', שכתב מהרש"א, זה לא שהוא רצה להתחיל. אלא, לְמַה מן השמים הביאו לו עלייה כזאת? ומהרש"א מבין, שזה צריך להיות על ההתחלה, כי אם זה לא בהתחלה אזי זה לא יהיה סימן, צריך להתחיל עם זה, כי מאותתים לו מן השמים את הבעיית שלו, בכדי לעורר אותו מה צריך לתקן.

ולפי פירושו הראשון, של מהר"ב הכהן ויטאלי, שבמקום 'החודש הזה לבס', הוא קרא 'החרש' היה לבס', צריך להסביר, כי אמנם בספרים כותבים בדר"כ 'חרס' עם סמ"ך, לא בשי"ן שמאלית, אבל הרי בתורה זה עם שי"ן שמאלית, כגון ויקרא י"ד, ה' אֶל כָּלִי חָרֹשׁ עַל מֵים חַיִּים. בספרים כותבים זאת בסמ"ך, בכדי שהקורא לא יטעה ויקרא 'חרש'.

כמרבן למשל, במקום שיקרא 'לעשוק' בדברי תורה, כתבו 'לעסוק', בסמ"ך, למרות שבתורה כתוב ובראשית כ"ו, כ' הַתְּעַשְׂקוּ, בשי"ן שמאלית. עשו כך בספרים, מכיון שהשי"ן

רמזו לו מן השמים, כי עתה ששכח תלמודו, נמצא קוראין אותו 'רבי' בטעות. זאת הטעות שלך. אתה לא 'רבי'. לכן, הוא טעה בדיוק באותיות הללו. אמנם זה לא לפי הסדר, אבל העיקר שהאותיות הללו מצטרפות למלה 'רבי'.

והנה לפי דברי מה"ר בנימין הכהן בספרו אבות עולם [שהבאנו לעיל], הוא טעה באות נוספת, באות שי"ן, 'החרש', א"כ זה יוצא אותיות שבי"ר. מה זה 'שבי"ר'?

תשמעו דבר הפלא ופלא, לעומק, ממש מתוק מדבש. כידוע, דיין מומחה, זה מי שהוא 'גמיר וסביר'. כתוב במסכת סנהדרין [דף ה' ע"א], וכך נפסק להלכה [ש"ע יו"ד סי' רכ"ח סעיף א'], לגבי מי יכול לדון דיני ממונות ביחידות, וכן מי נקרא 'יחיד מומחה' לגבי התרת נדרים, שיכול מעיקר הדין להתיר נדרים בפני עצמו, ביחיד. מי שהוא 'גמיר וסביר'.

בש"ע [שם] כתוב כך, מי שנדר ונתחרט – ברצונו להתיר את הנדר – יש תקנה ע"י חרטה, ואפילו נדר באלהי ישראל. כיצד יעשה? ילך אצל חכם מומחה, דגמיר וסביר. ואם אין יחיד מומחה, ילך אצל שלשה הדיוטות, והוא דגמירי להו וסבירי, וגם יודעים לפתוח לו פתח, ויתירו לו. והאידנא אין מומחה שיהא ראוי להתיר ביחיד.

אומר על כך הטורי זהב [בס"ק א'], דגמירי להו וסבירי, פי' שמבינים מה שלומדים עמהם. אבל 'גמיר וסביר' דמומחה, פירושו שהוא כבר יודע בקבלה מרבתי, ויודע סברות גם מעצמו.

'גמיר', מלשון לימוד. יש לו מסורת מרבתי, הוא למד את תורת רבותיו. 'וסביר' היינו, שיש לו סברות מעצמו, הוא בעל הבנה אשר יכול לחדש סברות מהשכל שלו.

א"כ זה על אותו משקל שאמר הבן יהודע, שאמרו לו מן השמים, יש לך טעות, אתה לא 'רבי', ה'רבי' הזה זאת טעות. כמרכן עכשיו, הטעות היא, שאתה 'סביר', כפי שכתוב לגביו במסכת אבות, 'מעייין המתגבר' – בעל סברות. עכשיו הדבר הפוך, אין לך שום 'סברות'. אתה נשתנית.

והסמ"ך הן אותו הדבר באופן ביטויים, על כן שינו את הכתיבה. אבל בס"ת, זה בהחלט יכול להיות.

יוצא לפי דבריו, שלר"א בן ערך, היו ארבע טעיות. לא רק שהוא החליף את האותיות רי"ש בי"ת ויו"ד, אלא החליף גם את האות שי"ן, רי"ש שי"ן בי"ת יו"ד.

שאלה מהקהל: לגבי שלושת פירושי רבי בנימין ויטאלי, אולי אם אפשר להוסיף עוד שנים. חרס, דהיינו חמה. חרס, דהיינו סוג נגע. ואף שהן בסמ"ך, הלא גם הרב דרש סביר בסמ"ך.

תשובת מרן שליט"א: בוא נבדוק. נכון כי חרס, זהו אחד מן השמות של שמש, כמ"ש באיוב וט', ו[האמר לחרס ולא יזרח, ופירשו חז"ל כי נקראת כן, מפני שהיא כחרס לפני בוראה. וכן על שם הגוון האדום שלה, שדומה לכליחרס. יש עוד מובן לחרס, נגע, כמו שנאמר בתוכחה [דברים כ"ח, כ"ז] יִכָּכָה וגו' וּבִגְרָב וּבְחָרָס. כל זה נכון. אבל עדיין אינני רואה שום קשר לנושא שלנו.

אבל עכ"פ אני לא דרשתי סביר בסמ"ך, כי שורש סברא, יש במקרא בשי"ן שמאלית, כמו שנא' בספר נחמיה [ב', י"ג] וְאֶהֱי שֹׁבֵר בְּחוֹמֹת יְרוּשָׁלַם, לפי דעת הראב"ע ורד"ק שפירושו חושב ומעייין, כמו סברא בלשון חז"ל, וכן פירש מהרי"ן בעץ חיים בהושענות ליום שני, למען תרשתא שוֹבֵר בחובות אשר הם פרוצים. לא כד' רש"י שזה מלשון שְׁבִירָה.

רמז מעניין מהגרי"ח בבן יהודע על מעשה זה, ורמז נוסף ממרן שליט"א עפ"י דברי ספר אבות עולם דלעיל.

הגרי"ח בספרו בן יהודע [מס' שבת שם] כותב על כך רמז מעניין, וז"ל, ונראה לרמז עוד, כי הוא טעה באותיות 'דוך' [החדש הַזֶּה לָכֶם – הַחֲרֹשׁ הַזֶּה לָכֶם. פה צ"ל בצירי הַחֲרֹשׁ] – דל"ת של 'החדש', זא"ן של 'הזה', כא"ף של 'לכם' – שהניח במקומם אותיות 'רבי' בטעות. רי"ש של 'החרש', בי"ת של 'לבס', ויו"ד של 'היה'.

תשובה למכתב בעניין תעניות בימי השובבי"ם, ושהתיקון העיקרי הוא בלימוד תורה בעיון וכו'.

בעניין ימי השובבי"ם, קיבלתי בשנה שעברה מכתב מידידנו הרב דקל ענאקי הי"ו, שהוא ידיד ותיק, וירבו כמותו בישראל. לא הספקנו להתייחס לשאלה הזאת בשנה שעברה, ולכן כעת נקרא זאת.

לכבוד מרן הגאון רבינו יצחק רצאבי שליט"א.

חזינן בכתבי האריז"ל [שער רוח הקודש תיקון כ"ז] שימי השובבי"ם, מסוגלים להתענות בהם על הקרי, יותר מכל ימות השנה. וכן שבזמן פרשיות אלו, יש בהם סגולה לקבל תשובת האדם המתענה בהם על עון הנזכר.

ועוד חזינן במקום אחר [שער רוח הקודש דף ז' ע"ב] דהא דאמרי' בגמרא [תענית דף י"א] האיי צורבא מרבנן המתענה, ליכול כלבא לשירותיה, היינו במי שלא חטא מימיו. אבל מי שחטא, מוכרח הוא שיתענה. רק שימרק עוונותיו, ויתקן המקום אשר פגם בו. ובספרי המוסר והחסידות האריכו במעלת הימים, ובספר טהרת הקודש [בפתיחה, להגה"ק ר' אהרן ראטה] האריך בליקוט מאמרים בעיקר מהזוה"ק במעלת תיקון היסוד, ובחומרת עונש פגם היסוד רח"ל.

ושאלתי היא, היות וחזינן התעוררות בציבור לערוך תיקונים לעון הנזכר, במקומות שעורכים תיקונים אלו, כמקובל, בעריכת סליחות ברבעים, וכן תפילת מנחה בכוונות הרש"ש (ע"י העוסקים בעניינים אלו, שבקיאים בכתבים, ומקובלים בעם ישראל כמוחזקים לכך), ואף בישיבות המקובלים (המקובלות כגון "שער השמים") מתכנסים לערוך תיקון הנ"ל אחת לשבוע בימי השובבי"ם, ואף ת"ח נראים בין הציבור.

ומלבד זה, ידוע שהנגועים בעון זה, סובלים יסורין קשים (כיעויין בליקוט המאמרים שהובא בספר "טהרת הקודש"). וחזינן לכאלו שהשתתפו בתיקונים אלו, ונפדו מיסורין, ברוחניות ובגשמיות.

אז מה יותר טוב? שיעשו תעניות, או שיקבלו צרות אחרות? ברור שיסורי התעניות עדיף.

אם כן, אברך הלומד בכולל, שיודע נפש בהמתו, שבעוונותיו נפל בחטא הנזכר, וחפץ לתקן נפשו (מלבד תהליך התשובה המובא בפוסקים), האם שייך שישתתף בתיקונים אלו הידועה מעלתם, על חשבון חלק מסדרי הכולל.

ואם כן, באיזו תדירות? ואף שיש מעלה ללימוד התורה, טוען הוא זמן תורה לחוד, וזמן תפילה לחוד, וכפי הסברא לעניין השתתפות אברכים ב'אשמורות', אעפ"י שפוגע בסדרי הלימוד בצד מה.

וכי לא יגידו סליחות? הם צריכים להגיד אשמורות [עיי' שו"ת עולת יצחק חלק ב' סימן קל"ג, ובשיעור מוצש"ק כי תצא התשס"ט].

וכן ישנם ת"ח גדולים, שמעודדים השתתפות בתיקונים אלו. ואף שמענו מאברכים, שהדבר תרם להם ברוחניות ובגשמיות, שעם הזמן התחילו להרגיש את העיון והקדושה בלימוד התורה. וחזינן נמי מדוד המלך, שעל אף עסקו בתורה, עסק בתשובה, בצירוף תעניות וסיגופים.

יורנו מורינו דעתו בעניין. חשוב לציין שמדובר בביטול סדר ב' אחת לשבוע, ובתענית מעמוד השחר עד צאת הכוכבים, שידוע שבזמן חורף אינו מורגש.

ימי השובבי"ם הם בחורף, שהימים קצרים, אז הצום הוא לא הרבה שעות.

ובצירוף עצם מעלת התענית, שבתשובה שלימה גרידא אין מזכירין לו דבר וחצי דבר ביום הדין לענשו ע"ז, אמנם מהניא התענית שיהיה לרצון לפני ה', ומרוצה וחביב כקודם החטא, להיות נחת רוח לקונו מעבודתו, כמ"ש בספר תניא אגרת התשובה פרק ב'. עד כאן מכתבו.

כפי שאמרתי מקודם, לגבי עניין היסורין, יותר טוב שזה יהיה על תעניות, מאשר שיסבול על עוונותיו. בהרבה ספרים כותבים, כי התיקון לעוון הזה, זה בלימוד תורה בעיון, כי זה ג"כ מאמץ גדול. מי שכל ראשו שקוע בלימוד, זהו תיקון גדול לעניינים הללו. אבל, אי אפשר

מרדכי, וא"כ היא היתה פנויה. לכן רבא מתרין, 'הנאת עצמן שאני', ולא את העניין של 'קרקע עולם', כמו שתירץ אב"י. ישנו שם ובשאר המפרשים פלפול ארוך, לא ניכנס לכך כעת.

בספר ליקוטי אורה נדף ק"נ, למה"ר יואל טייטלבוים, הביא זאת בזה"ל, בלאו הכי, הלא כתב בהדיא הרמב"ן ז"ל במלחמות במסכת סנהדרין פרק בן סורר ומורה נדף עד: דהך אגדה דאסתר היתה אשת איש, והדרש דכאשר אבדתי מבית אבא אבדתי ממך, סברי כאב"י דאמר הטעם דקרקע עולם היתה. אבל לרבא דפירש הטעם דלהנאת עצמן, פליג על כל זה.

הנה חזינן דאף אדרשה שאל תקרי לבת אלא לבית שהוא בריתא דתנא משום רבי מאיר [מגילה יג.] גם כן פליג רבא. ישנה בריתא, א"כ מה הפירוש 'חולק'? רבא חולק על בריתא? אמוראים לא חולקים על תנאים, וישנה בריתא שכתוב משם רבי מאיר, 'ותהי לו לבת' – אל תקרי לבת אלא לבית, איך רבא חולק על כך?

אומר הליקוטי אורה, ועל כרחך שמצא איזה בריתא אחרת. אכן בגמ' שלנו מובאת בריתא שזאת אשתו, אבל על כרחנו הוא מצא בריתא של תנאים האומרים כמותו, למרות שאין אותה לפנינו.

דאי לאו הכי, אי אפשר לפלוג על תנא. אבל הך דרשה דכאשר אבדתי אבדתי, היא מימרא דאמוראי, ובודאי אין קושיא דפליג.

ועל כל פנים, כיון שהרמב"ן ז"ל כתב בפירוש דרבא פליג על זה, וכן כתב הכסף משנה בפרק ה' מהלכות יסודי התורה הל"א שהוא דעת הרמב"ם ז"ל – הבאנו זאת כבר בזמנו – אם כן בודאי דאין שום קושיא אם סובר כאב"י דשמואל ממה דרבא פליג. דהלא רבא לשיטתיה, בלאו הכי פליג על מימרא זו. ואף להפוסקים דלא סברי בזה כדברי הרמב"ן דרבא פליג על אב"י בטעמא דקרקע עולם, הוא מטעמים אחרים, וכמו שכתבו התוספות שם בשיטת הריב"ם דביאת גוי אוסר, וגם רבא

לומר, שתעניות ותפילות – בפרט בכוונות – שזה לא מוסיף הרבה. בודאי שמופך אותו. בפרט שלא כל אחד זוכה להיות ממש מעיין, שיש לו את הכוחות האלה.

במלים אחרות, בודאי שהדבר מומלץ, אפילו שזה כביכול על חשבון הלימוד, מעט ביטול תורה, אבל הדבר בבחינת 'ביטולה לצורך קיומה'. ירידה, לצורך עלייה. כמובן, לא להגזים יותר מדאי, אבל בחכמה בתבונה ובדעת. אותו הדבר, לגבי עניין פדיון תעניות, מה שאפשר. ובפרט אם האדם רואה, שהוא יכול לצאת מהבויץ הזה שהוא שקוע בו.

רבים גם שואלים אותי לגבי דברים דומים, כגון לנסוע לציון של מוהר"ן ברסלב. אם אתה מרגיש שהדבר יועיל לך, אין הכי נמי. אבל חושבני שמספיק פעם אחת. אם זה יעלה ויריס אותו, למה לא?

אבל בעצם, אפשר לקצר, כי כל הפרטים בענייני השובבי"ם, מובאים כבר בסוף חוברת 'שערי יצחק' האחרונה [מוצש"ק ויחי], תחת הכותרת 'מועדי השם'. כתוב שם עוד הרבה דברים.

שאלה מהקהל: אומרים שם הרבה תפילות וכו'. תשובת מרן שליט"א: זה כבר לא משנה. העיקר הוא להשלים פ"ד תעניות – שמונים וארבע תעניות – או הפדיון שלהן, הערך הכספי, למי שאינו יכול להתענות בעצמו. כל הפרטים מודפסים ומובאים שם בחוברת, מי שיעיין שם יבין את כל האפשרויות.

המשך לגבי השאלה האם אסתר היתה אשתו של מרדכי או שלא, והאם היתה למרדכי אשה אחרת. דיברנו בשיעורים האחרונים, לגבי אסתר, האם היא היתה אשתו של מרדכי? האם היא נחשבת אשת איש, או שלא? האם כשהיתה עם אחשורוש, זה נחשב גילוי עריות, או שלא?

והבאנו כי הרמב"ן במלחמות אומר חידוש, כך נראה לו, שהדבר שנוי במחלוקת אב"י ורבא בגמרא. בפשטות, יודעים שאסתר היתה אשתו של מרדכי, אבל הרמב"ן אומר שזה לא לפי כל הדעות, ולפי רבא היא לא היתה אשתו של

הוצרך לטעמא דקרקע עולם היתה. אבל על
הך אגדה, מצי פליג, ולא קשה מידי.

בספר יחי יוסף, להרה"ג יעקב חיים סופר
שליט"א, הביא זאת [בסימן י"ד דף קנ"ג], ברצונו
למצוא מקור, היכן מישוהו חולק על כך.

הוא כותב כך, ועזרני השי"ת ומצאתי להדיא
ומפורש בדברי חז"ל כדכתב רבינו הגדול
הרמב"ן ז"ל – הוא מצא מדרש, שיכול להיות
סייעתא לרבא – שלא היתה אסתר אשתו של
מרדכי. והוא במדרש שוחר טוב [פכ"ב סימן כ"ג],
ויהי אומן את הדסה, אשתו של מרדכי היתה
מניקה את אסתר, ומרדכי היה אומן אותה.
ומפורש שלמרדכי היתה אשה אחרת, והוא רק
היה אומן את אסתר, אבל לא נשאה לאשה.
כך הוא כותב.

אולם לפי קוצר דעתי, אינני יודע האם זאת
ראיה. הדבר אינו מוכרח. כי אולי אכן היתה לו
אשה אחרת, אבל אח"כ היא מתה, ומרדכי
לקח את אסתר.

אינני מבין, מהי הסתירה? כאשר אסתר היתה
קטנה, אשתו של מרדכי היתה מניקה אותה,
ולאחר שהיא מתה מרדכי לקח את אסתר
לאשה. א"כ מהי ההוכחה?

הערה מהקהל: ואולי היו לו שתי נשים.

תשובת מרן שליט"א: נכון, אחרי שאסתר
גדלה, כי אז היא היתה קטנה. זאת ג"כ
אפשרות. א"כ זאת אינה הוכחה.

אבל בס"ד מצאתי מקור אחר לכך. בריתא
אחרת, המובאת במדרש הגדול על מגילת
אסתר. בעבר ספר זה לא נדפס בשם 'מדרש
הגדול', אבל כנראה שבעל מדה"ג על התורה
– חיבר גם על כל המגילות, אבל יש לנו רק על
אסתר ואיכה. מדרש איכה, ומדרש אסתר.
לגבי היתר, אולי הוא חיבר, ואולי לא. בכל
אופן, בידינו אין. הדפיסו זאת בשם 'אגדת
אסתר', ואח"כ הדפיסו זאת בשם 'אגדתא
דמגילה'. אבל רבי דוד עדני, הוא שחיבר זאת.
הוא מביא את מה שכתוב בגמרא, ואח"כ הוא
הוסיף פירוש אחר.

בהתחלה הוא מביא את הגמרא [בדף ג'], תאנא
משום רבי מאיר, אל תקרי לבת אלא לבית
וכו'.

דבר אחר, ותהי לו לבת, וכי בתו היא, והלא
בת דודו היא? אלא לומר לך, שכל המגדל
יתום בתוך ביתו, מעלה עליו הכתוב כאילו
ילדו.

לפי הדבר אחר, אין פירושו 'לבית – לבית',
אלא שבגלל שהיא היתה יתומה והוא גידל
אותה, היא נחשבת כאילו הוא אביה והיא בתו.
רואים מפורש, שישנה דעה שהיא לא אשתו.
הוא מביא זאת באותו המשקל, כמו 'תנא משם
רבי מאיר'.

*

והאמת היא, כי ישנה סייעתא גדולה לכך
מהרמב"ם בעצמו, בפירושו על מגילת אסתר
– בכל אופן פירוש המיוחס אליו. לא בטוח
אמנם שהרמב"ם חיבר את הפירוש הזה, אבל
בדר"כ מקובל כך, ואולי זה לא הוא אלא נכדו,
אבל עכ"פ זה נדפס על שמו. מדבריו ג"כ רואים
כך. הרי הבאנו כי גם הכס"מ כותב כך
מדנפשיה בדעת הרמב"ם בהלכות יסודי
התורה, א"כ ישנה מכאן סייעתא לדבריו.

גם שם מובא [בדף כ"ה] כי בפשטות, 'ותהי לו
לבית' היינו, השפה העברית, מכנה את היתום
הגדל על ידיים זולת ידי אביו, בן. ואת היתומה,
בת, כמו [שמות ב', יז] וַיְהִי לָהּ לְבֵן. בתיה בת
פרעה, גידלה את משה רבינו, ונאמר 'ויהי לה
לבן'. מה הפירוש 'בן'? הרי הוא לא בנה?

ואמר [שמואל ב', י"ב] ותהי לו לבת. צ"ל וַתְּהִי לוֹ
בֵּת. לגבי דוד המלך ובת-שבע, במשל
הכבשה שאמר לו נתן הנביא. והוא גם כן כמו
שנאמר, לְקַחְהָ מִרְדְּכִי לוֹ לְבַת [אסתר ב', ז].

רק לאחר מכן הוא מביא, אמרו רבותינו ז"ל –
ויפה מביאים שם בהערה, כי צ"ל רבותינו ז"ל
אמרו, כי כעת זה סותר – שמרדכי ייעד אותה
לעצמו, שתהיה לו לאשה. והשפה העברית
קוראת האשה בת, והרבים מהן בנות, כמו
שנא' [שמות כ"א, ט'] בְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה לָּהּ.

דהיינו גם אליבא דרבא, ובפרט שהוא פסק כרבא. וממילא לא יהא צורך למה שכתב מרן בכסף משנה דהרמב"ם לית ליה הא דאל תקרי לבת אלא לבית. וממילא נתיישבה גם הקושיא היאך רבא פליג אברייתא. וזה טוב יותר מהתירוץ דלעיל, כי הפירוש השני שהובא במדרש הגדול אין הכרח שהוא דברי תנא ולא דברי אמורא. על כל פנים עדיין יתכן שהמעתיק פירוש הרמב"ם מלשון ערבי לא דק. איתמר. ועיי' לקמן בשם מעם לוועז.

שאלה מהקהל: למה זה מסוכן, אם היא אשתו? **תשובת מרן שליט"א:** אין דבר כזה. מי שיבוא אשר לא כדת, אחת דתו להמית. אין שום הבדל. חושבני כי עוד לפני שתיכנס, המשרתים עלולים להרוג אותה, בלי חקירות וללא דרישות. כך דת מדי ופרס.

גם בספר מעם לוועז ודף ע"ד, נראה שיש בכך חילוקי דעות. וז"ל, כיון שידע מרדכי שעתיד הקב"ה לעשות נס על ידה, לא לקחה לאשה, אע"פ שהיתה ראויה לו, שהיתה צדקת. הנה מפורש שלא.

ויש אומרים, שבהיותו מוקיר מדותיה הטובות, רצה לקחתה לאשה. אבל לא לקחה עדיין, שהיתה קטנה, ובנתיים שלח אחשוורוש ולקחה. מרדכי חשב, כי כיון שהיא עדיין קטנה לא ראוי לשאת אותה, אבל אז אחשוורוש עשה ואסתר ב', ח' ויהי בהשמע דבר המלך ודתו ובהקבץ נערות רבות אל שושן הבירה אל יד הגי, ותלקח אסתר אל בית המלך אל יד הגי שמר הנשים, לא הספיק הזמן, וכבר לקחו אותה.

ויש מפרשים שמרדכי לקח לה לבית, שהיה חושש שיקחו אותה. וכסבור היה, שרק הבתולות יקחו ולא הבעולות, לכן לקח אותה לאשה. מרדכי חשב, שמי שהיא נשואה, לא יקחו אותה. אבל, לא איכפת להם.

הרי שישנן חילוקי דעות בנושא הזה. ואמרנו מאידך, שאין 'מדרשים חלוקים', ע"כ ניסינו איך בכל זאת להסביר זאת, בכדי לקיים את כל הדעות. אמרנו בשיעור איזה כיוון, כי יש מצב של גירושין בלי עדים, חשבו שהיא נשואה

המדובר על בעל ואשה, והתורה קוראת לכך 'בנות'. זאת הוא מביא, בתורת פירוש שני.

שאלה מהקהל: לפירוש הרמב"ם שהאשה נקראת בת, קשה מדוע נדחקו חז"ל לדרוש אל תקרי לבת אלא לבית. ואולי משום דלבית מפורש יותר דהיינו אשתו, שהרי רק האשה נקראת כך. מה שאין כן לבת, שיכול להתפרש גם כן שגידל אותה. ואולי גירסא אחרת היתה לו בגמרא?

תשובת מרן שליט"א: זאת נראית שאלה טובה, יתכן אמנם שהרמב"ם לא גרס אל תקרי לבת אלא לבית, וכעין שדיברנו בעבר שלא גרס בגמ' [וכן בתפילותינו] אל תקרי בניך, אלא בוניך. וע"ע בס' דקדוקי סופרים, ובפירוש הרי"ף על עין יעקב.

כמרבן לגבי הפסוק [אסתר ד', ט"ז] וְכַאֲשֶׁר אָבְדְתִי אֶבְדְתִּי, שלפי הידוע כעת זה ברצון והיא נאסרת עליו, הוא בכלל אינו מפרש כך, אלא כותב [בדף מ"ב] בזה"ל, ואף אני ונערותי היהודיות נצום כן, שבלי ספק היו שם בנות ישראל שבויות, והיתה ושתי הארורה בת הארור מעבדה אותן בשבת, ועליהן אמרה גם אני ונערותי אצום כן, ואחרי כן ניכנס אל המלך שלא על פי דרישה ובלי סיבה, מבלי שידרוש אותי.

וכאשר אבדתי אבדתי, אם אכנס ואם לא אכנס. אני נכנסת בלי רשות, וזאת כבר סכנה, הוא לא מבקש ואני בכל זאת באה, כפי שנאמר [אסתר ד', י"א] כָּל עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וְעַם מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ יוֹדְעִים אֲשֶׁר כָּל אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יָבֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אֶל הַחֹצֵר הַפְּנִימִית אֲשֶׁר לֹא יִקְרָא אַחַת דָּתוֹ לְהִמִּית. זה מסוכן. שנית, אני ג"כ כלולה בעם ישראל.

בגלל השמר שנגזר עלינו, שהרי בזה אבדתי. בהיות שאני כלולה, בתוך עם זה שהם בו, לא קודם ולא מאוחר עכ"ל הרמב"ם.

[לשון הרמב"ם יעד אותה לעצמו שתהיה לו לאשה, משמע שעדיין לא נשאה ואף לא קידשה. ואפשר שכך פירש דברי חז"ל שהביא, באופן שהם מתאימים אליבא דכולי עלמא,

וכו'. אפשר שבמציאות יהיו שני הדברים, אם מדרבנן הגט פסול, אבל מן התורה היא נחשבת אשתו. ניתן לתווך בין הדעות, לא בדיוק, אבל בערך.

בכל אופן, יש לדעת כי כל דברי חז"ל הם אמת, וגם מה שנראה כסתירות, אפשר ליישב אותן.

*

אם רוצים לשאול משהו, ישנה כעת אפשרות.

שאלה מהקהל: המקובלים עושים תיקונים בתפילות. אפשר להתחיל ב-2:30 ולגמור ב-6:00. גם בזה יש עניין? למי שאינו מבין? יש חזן שהוא בר הכי, שמתפלל וכו', אבל אנחנו לא מבינים מאומה.

תשובת מרן שליט"א: כפי שאמרתי לעיל, אם האדם חושב, שהוא יצא מכך מחוץ, ואז הוא ילמד יותר טוב, עם יותר יראת שמים, אזי הדבר שווה. אבל כפי שאמרתי, ישנן עוד דרכים, כפי שמובא בחוברת הנ"ל. אינני אומר, שחייבת להיות דוקא הדרך הזאת, אבל גם זה טוב. כל אחד, לפי עניינו.

שאלה מהקהל: איך האדם ידע אם יצא לו מכך טוב?

תשובת מרן שליט"א: שיראה לפי החברים שלו. אם יש לו חברים במצב דומה, והוא רואה שאצלם חל שיפור, מסתמא יהיה כך גם אצלו. או שינסה פעם אחת.

שאלה מהקהל: אם הוא ב"ה למד בשיבות הקד' ולא פגם, לא עשה מעשה. או אם נניח שעשה פעם אחת, עליו לעשות תיקון על כך בכל שנה?

תשובת מרן שליט"א: לא. פעם אחת מספיק. הקב"ה ימשיך להאיר את עינינו, שנזכה להבין כל דבר לאמיתו ולעמקו, בלי דחקים. כפי שהצלחנו בס"ד להסביר את מה שאירע לרבי אלעזר בן ערך, ממש דברים 'מתוקים מדבש ונופת צופים'. אכ"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך. השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת. השם יזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור. פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתרומים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא כל משאלות ליבם לטובה, אכ"ר.

**שובו
בנים
שובבי"ם**